

Branko Ostajmer

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije,
Srijema i Baranje, Slavonski Brod)

MILKO CEPELIĆ U SVJETLU JEDNOGA NJEGOVA NEPOZNATOG RUKOPISA

UDK 262.1 Cepelić, M.

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 13. 4. 2013.

U radu se donosi prijepis jednoga dosad nepoznatog rukopisa đakovačkoga svećenika, povjesničara i etnografa Milka Cepelića. Tekst sadrži vrijedne autobiografske podatke te stoga značajno nadopunjuje spoznaje o ukupnoj, a napose političkoj djelatnosti ovoga hrvatskog zaslužnika. Uvodna studija, kao i bilješke kojima je popraćen rukopis, pružaju uvid u širi povijesni okvir, pri čemu je također posebna pozornost poklonjena Cepelićevu političkom profilu.

Ključne riječi: Milko Cepelić, hrvatska etnografija, Đakovo, biskup Josip Juraj Strossmayer, Hrvatsko-srpska koalicija, *Obzor*

Uvod

Svećenik, povjesničar, etnograf, kulturni i politički djelatnik Milko (Mihovil) Cepelić (Vuka, 21. IX 1853. – Đakovo, 26. III. 1920.) poznat je i prišutan danas u široj javnosti ponajprije kao đakovački župnik i povjesničar, životopisac biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Njegova plodna djelatnost privukla je dosad podosta pažnje povjesničara i istraživača srodnih struka, a slijedom tih interesa objavljen je veći broj vrijednih radova. Rezultati dosadašnjih istraživanja otkrivaju nam ponajprije Cepelića kao etnografa, dok najslabije rasvijetljenom ostaje njegova politička i ukupna publicistička djelatnost.¹

¹ Na ovom mjestu izdvajam nekoliko najvažnijih naslova: Krešimir Pavić, "Autobiografija Milka Cepelića", *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 30 (1981), 1, 20-24; Marko Babić, "Milko Cepelić", *Hrvatski biografski leksikon* (dalje: *HBL*), sv. 2 (Zagreb, 1989), 631; Isti, "Život i rad Milka Cepelića s bibliografijom radova", *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 31 (1982), 3-4, 33-37; V.[ladimir] T.[kalčić], "Cepelić, Milko", *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, ur. Stanoje Stanojević, sv. I. (Zagreb, [1925]), 372; Isti, "Cepelić, Milko", *Hrvatska enciklopedija*, sv. III. (Zagreb, 1942), 676.-677; Tihana Petrović,

Pored velikoga broja objavljenih radova, iza Cepelićeve smrti ostalo je i više radova u rukopisu, između kojih su osobito važni do danas neobjavljeni tekst poznat pod naslovom *Katalog tekstilne zbirke* (1916.), te dva teksta koja su u međuvremenu objavljena: iscrpan rad o povijesti njegova rodna sela Vuke, što ga je prije 35 godina za tisak priredio pokojni povjesničar Krešimir Pavić,² te sažeta Cepelićeva autobiografija, objavljena zaslugom istoga đakovačkog povjesničara.³ I dok su ti tekstovi odavna poznati i korišteni pri istraživanjima,⁴ jedan drugi Cepelićev rukopis sačuvao se u privatnom posjedu gospođe Đurđice Gross-Ašperger (Zagreb), daljnje Cepelićeve rođakinje (praunuka njegove sestre Dragice), te ostao do danas posve nepoznat široj javnosti.⁵

Posrijedi je nedatiran rukopis koji nosi naslov “POPIS ILI KATALOG PREDMETA” i obaseže ukupno sedam paginiranih listova, odnosno trinaest i pol kartica teksta kucanoga na pisačkoj mašini. Primjerak u posjedu gospođe Gross-Ašperger sačuvan je u izvornom strojopisu. Nije, također, poznato ni da bi negdje postojala još poneka kopija.

Na prvi pogled, riječ je o nedovršenom, naprasno – doslovno u pola riječi – prekinutom rukopisu. Pozorniji uvid u sadržaj teksta, međutim, omogućuje ne samo posve precizno određenje vremena nastanka rukopisa (1916.), već i određenje šire cjeline unutar koje je nastao. Dodatnu potvrdu o 1916. godini kao vremenu nastanka rukopisa daje sâm autor kada na jednom mjestu navodi da piše u dobi od 62 godine. Sâm, pak, sadržaj upućuje na nedvojben zaključak da je Cepelić ovaj tekst pisao kao uvodni dio prethodno spomenutoga *Kataloga tekstilne zbirke* lanenog i pamučnog tkanja i vezova iz Slavonije. Ta dragocjena zbirka sastoji se od ukupno 387 predmeta koji potječu s kraja 19. stoljeća, a Cepelić ju je oporučno ostavio Etnografskom muzeju u Zagrebu, u čiji je inventar ušla 1920. godine.⁶ Usporedba dvaju rukopisa, rukopisa koji

“Research on Textiles and Clothing in 19th Century Continental Croatia”, *Studia ethnologica Croatica* 7-8 (1995-1996), 239-243; Ista, “Milko Cepelić – istraživač hrvatskoga seljačkog tekstila”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 5 (2001), 61-75; *Milko Cepelić. U povodu 150. obljetnice rođenja* (Đakovo, 2003).

² Milko Cepelić, “Poviest sela Vuke”, *Đakovo i okolica. Zbornik Muzeja Đakovštine* 1 (1978), 215-274.

³ V. bilješku 1.

⁴ *Katalog tekstilne zbirke* je od 1920. pohranjen u Etnografskom muzeju u Zagrebu (katalogiziran pod signaturom “K. br. 30/1920”), vučansku povjesnicu Cepelić je napisao kao sastavni dio školske spomenice u Vuki (k tomu je u prijepisu bila čuvana i u Muzeju Đakovštine), a autobiografija je bila pohranjena u Jugoslavenskoj (Hrvatskoj) akademiji znanosti i umjetnosti.

⁵ Koristim i ovu prigodu da gospođi Đurđici Gross-Ašperger zahvalim na susretljivosti i ustupanju kopije rukopisa na korištenje.

⁶ Nada Gjetvaj, “Etnografski muzej u Zagrebu. U povodu 70. obljetnice”, *Etnološka istraživanja* 5 (1989), 13.

je predmet interesa ovoga radu te *Kataloga tekstilne zbirke*, potvrđuje da su ta dva teksta dijelovi iste cjeline: prvi rukopis završava riječima “Po dužnosti svo”, dok potonji započinje rečenicom “Po dužnosti svojoj, a poradi boljega razumijevanja reći mi je na početku kataloga koju o sijanju lana i konoplje, toga temelja tkivu i vezivu”. Vrijedno je, naposljetku, napomenuti da Cepelićev tekst izvorno nije bio naslovljen, odnosno da mu je naslov *Katalog tekstilne zbirke* naknadno nadjenuo i rukom ispisao Vladimir Tkalčić.

Rukopis koji je pred nama nastao je, dakle, u jeku Prvoga svjetskog rata, a autor ga je sročio u poznoj životnoj dobi i u trenutku dok ga, od veljače 1913., “pritište ljuta boljetica”. Posegnuvši za svojom iznimno vrijednom zbirkom narodnoga veziva, Cepelić je uložio mnogo truda kako bi ju uredio, opremio stručnim i detaljnim katalogom te ju takvu, “uzorno opisanu” (Vladimir Tkalčić), oporučno ostavio Etnografskom muzeju u Zagrebu. Muzej je bio osnovan tek godinu dana prije Cepelićeve smrti (1919.), i đakovački je etnograf nesumnjivo ispravno procijenio da će zbirka u središnjoj hrvatskoj etnografskoj muzejskoj ustanovi biti dostupnija zainteresiranim istraživačima i zaštićenija od nesavjesnoga i nestručnoga postupanja. Milko Cepelić preminuo je u Đakovu 26. ožujka 1920., a ubrzo potom bila je uslišana i njegova posljednja volja te je zbirka s pratećim katalogom, ali bez uvodnoga dijela tog kataloga, bila otpremljena u zagrebački Etnografski muzej koji o njoj i danas skrbi.

Rukopis kao povijesni izvor

Početni motiv pisanja predmetnoga teksta bila je Cepelićeva želja da pojasni korijene svoje ljubavi prema narodnoj baštini i početke svoga sakupljanja narodnoga veziva, odnosno želja da pojasni kako je došao “do ovoga neznatnoga sabiranja narodnoga našega tkiva i veziva”. Naposljetku je, međutim, ispisao tekst razmjerno slobodne forme u kojemu je dao presjek kroz čitav svoj život, odnosno osvrnuo se na razne vidove vlastite djelatnosti, da bi tek pri sâmom kraju teksta izravno progovorio o onomu o čemu je zapravo uzeo pisati – o počecima svoga sabiranja narodnoga veziva.

Zbog takvoga sadržaja – s mnogo autobiografskih podataka i s vrijednim promišljanjima suvremenih političkih i širih društvenih prilika – Cepelićev rukopis predstavlja vrijedan prilog poznavanju njegova ukupnog života, a osobito njegove političke biografije. U pojedinim je aspektima čak detaljniji i vrijedniji od Cepelićeve, prethodno već spominjane, autobiografije.

Aktivni politički rad Milka Cepelića bio je dominantno usmjeren na prostor Đakova i Đakovštine, tek u manjoj mjeri na šire područje Slavonije. Tijekom dvadeset godina banovanja Dragutina Khuen-Héderváryja on je predstavljao osobu oko koje su se, naročito u vrijeme izbornih borbi, okupljale pristaše oporbe, konkretno pristaše biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Neod-

visne narodne stranke: “[...] bio [sam] tako reći Chef generalnoga izbornoga stožera za opoziciju po cijeloj Slavoniji, pak sam najveći dio do okolnoga vremena svoga, pače i po cijele noći, u tu jalovu rabotu žrtvovao, a i mnogo svoga novca rasuo”. U rukopisu nalazimo više podataka i o tim političkim borbama, te je stoga i razmjerno vrijedan povijesni izvor i za političku povijest Đakovštine na razmeđu dvaju stoljeća. Primjerice, Cepelić se u tekstu osvrnuo i na svoja mučna iskustva iz 1897. i 1901. kada je na izborima za hrvatski Sabor podlegao “mađaronskom” protukandidatu. Potvrđuje, također, da je već i 1892. godine namjeravao u ime Neodvisne narodne stranke izaći na biralište, ali da se tomu ispriječila odluka stranačkoga vrha o bojkotiranju izbornog procesa. Od tog vida političke aktivacije odgovarao ga je “obzoraški” prvak i blizak prijatelj dr. Kosta Vojnović, upozoravajući ga da će kraj svoje osjetljive čudi “svisnuti” kada bude vidio “kako se u sabornici našoj i najplemenitije nakane i najuzvišenije misli izvrgavaju ruglu i smijehu”, te kako u sabornici neće naći ljudi “koji po narav tako iskreno i nesebično misle” kao on. Cepelić je unatoč tomu težio izboriti saborski mandat, no oba su pokušaja bila okončana teškim porazima i razočaranjima.

Premda mu je politički rad, dakle, bio pretežno ograničen na prostor Đakovštine, Cepelić je sa živim zanimanjem pratio sva politička gibanja u banskoj Hrvatskoj, ali i u drugim hrvatskim zemljama. U tom smislu njegov rukopis predstavlja svjedočanstvo koje je važno za bolje razumijevanje mijena na hrvatskoj političkoj sceni krajem XIX. i napose početkom XX. stoljeća, i to iz kuta jednoga posve tipičnoga predstavnika “obzoraške” inteligencije koji ostaje nepokolebljivi poštovatelj biskupa Josipa Jurja Strossmayera i njegove političke misli.

Kada je riječ o ukupnom stanju hrvatske politike, Cepelićev rukopis odiše resignacijom i nezadovoljstvom. U trenutku dok ga piše, 1916. godine, glavnu riječ u hrvatskoj politici vodi mlađa generacija političara okupljena u redovima Hrvatsko-srpske koalicije. Koalicija je tada vladala u savezu s banom Ivanom Skerlec-zom, a cijena tog sudjelovanja u vlasti bila je velika: Koalicija je u pojedinim pogledima prema Mađarima bila i popustljivija nego što su to ranije bili Kluen-Héderváry i njegovi “mađaroni”. Cepelićeve kritičke riječi odražavaju raspoloženje prisutno u jednom dijelu starih “obzoraša” koji su početkom stoljeća pred pojavom novih političkih snaga ustuknuli s političke scene.

Ključan događaj koji je povukao razdjelnicu među hrvatskim političkim snagama, a pritom počesto razdvojio i dugogodišnje političke suradnike i su-

⁷ “Obzoraštvo” se u prvom redu vezuje uz organizaciju Neodvisne narodne stranke (1880.–1902.) čiji je *Obzor* i bio glavni organ. Odličan prikaz “obzoraštva” kao skupa političkih pogleda i obrazaca političkoga djelovanja, odnosno kao karakterističnoga političkog mentaliteta, zajedno sa svim negativnom konotacijama, pruža publicist, *Obzorov* suradnik Josip Horvat u knjizi *Živjeti u Hrvatskoj 1900. – 1941. (Zapisci iz nepovrata)* (Zagreb, 1984).

mišljenike, bilo je usvajanje Riječke rezolucije 3. listopada 1905. Ta je rezolucija prema Cepelićevoj ocjeni bila “po mlađim, neizkusnim i nedosljednim ljudima zasnovana”. Rezolucija je prije svega bila usmjerena protiv Beča, a saveznike u borbi za hrvatske nacionalne interese tražila je u Mađarskoj, među mađarskom oporbom. Cepeliću i mnogim drugima iz bivše Neodvisne narodne stranke (godine 1902. spojila se sa Strankom prava u Hrvatsku opoziciju koja je 1903. uzela ime Hrvatska stranka prava) bila je daleka i sâma pomisao o savezu s mađarskim političkim krugovima; za njih je osnova svake politike i jedini “pravi pravac” mogao biti, kako Cepelić kaže, samo “prison” “Hrvatske na Slavene monarhije”.⁸

Krajnje negativan stav prema Riječkoj rezoluciji i politici koja je bila njome i potonjom Zadarskom rezolucijom proklamirana doveo je Cepelića, međutim, i u sukob s dijelom starih “obzoraša” koji su, za razliku od njega, ili podržali “novi kurs” ili ga čak i stvarali (primjerice, Šime Mazzura i Fran Vrbanić). Ideološke razmirice unutar “obzoraških” krugova osjećale se i prije 1905. godine, i izvrsno ih ilustrira slučaj razdvajanja političkih putova Milka Cepelića i njegova “dragoga brata”, kako je Cepelić u pismima oslovljavao vlasnika *Obzora* Šimu Mazzuru. Potonji je u prvim godinama XX. stoljeća otvorio uredništvo *Obzora* članovima tzv. Napredne omladine (Milan Marjanović, Milan Heimerl, Ivan Lorković, Većeslav Wilder...) čiji se utjecaj u pisanju *Obzora* sve više osjećao.⁹ U takvom ideološkom zaokretu Cepelić je vidio “prijelaz [...] u protukršćanstvo” i sve je glasnije negodovao.¹⁰ Sve

⁸ Milko Cepelić – Tadiji Smičiklasu, Đakovo 23. V. 1906., Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Zagreb, Ostavština Tadije Smičiklase (dalje: AHAZU, OTS), XI 45A / Cep. 9. U pogledu mogućnosti suradnje s Mađarima Cepelić je bio blizak svomu dobrom poznaniku dr. Marijanu Derenčinu, još jednom “matadoru” Neodvisne narodne stranke. Derenčin je bio protiv Riječke rezolucije (Milutin Cihlar Nehajev mu pripisuje riječi: “Što ćemo mi sada, iza tridesetgodišnjeg izkustva s Mađarima, opet počimati s nekakvim bratstvom oružja! To se mora svršiti krahom.”), premda je do tog trenutka, za razliku od Cepelića, prisno surađivao s “mladima”, pa i pisao za njihovu *Hrvatsku misao*. Milutin Nehajev, *Djela Milutina Nehajeva*, sv. 12, *Političke silhuete*, ur. Mirko Matijević (Zagreb, 1945), 22.-23.

⁹ Napredna omladina nastaje krajem XIX. stoljeća iz redova hrvatskih studenata na Sveučilištu u Pragu. Do 1904. mahom djeluju unutar Hrvatske stranke prava, da bi se tada veći dio njih izdvojio i osnovao Hrvatsku pučku naprednu stranku s *Pokretom* kao stranačkim organom. Istaknut član Omladine bio je i Lav Mazzura, Šimin sin.

¹⁰ Vlasnici osječčkoga lista *Narodna obrana*, a među njima i Cepelić, otkazali su 1904., odnosno 1905. suradnju dotadašnjim urednicima Većeslavu Wilderu i Ivanu Lorkoviću. Razlog je bilo taj što je ovaj novinarski dvojac povjereni list uređivao u skladu s vlastitim, “naprednjačkim” nazorima. O izbacivanju Wildera Cepelić je s izrazitim zadovoljstvom izvijestio Mazzuru te mu ujedno posve neuvijeno dao do znanja svoje nezadovoljstvo putem kojim je *Obzor* pošao. Zatražio je od njega da se ugleda na vlasnike *Narodne obrane* te “pročisti” oko *Obzora*. Radilo se o svojevrsnom posljednjem upozorenju na koje se Mazzura oglušio. Milko Cepelić – Šimi Mazzuri, Đakovo 26. XI. 1904., Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Ostavština Šime Mazzure, R6491b.

veća razmimoilaženja dovela su naposljetku do Cepelićeva potpunog prekida s Mazzurom i njegovim *Obzorom*. Na jednom drugom mjestu, u pismu iz 1906. godine, Cepelić je potanko iznio svoje razloge nezadovoljstva s politikom Hrvatsko-srpske koalicije, a opisao je i svoje bolno razočaranje sa Šimom Mazzurom i njegovim zaokretom u uređivanju *Obzora*: Cepelić je uvjeravao prijatelja Tadiju Smičiklasu da je tri dana plakao nakon što je “mo-
rao [istaknuo Cepelić – op. B. O.] po duši i savjesti ostaviti” *Obzor* na koji je bio pretplaćen dvadeset i šest godina.¹¹

U sâmom Đakovu Cepelić je također ostao politički izoliran, budući da je velika većina inteligencije stala uz Hrvatsku stranku prava i politiku “novoga kursa”. Iznimka pritom nije bilo ni đakovačko svećenstvo, pa je gotovo cijeli profesorski zbor Biskupijskoga sjemeništa aktivno sudjelovao u organizaciji Hrvatske stranke prava. Deset godina kasnije, Cepelić je politički rad mlađega naraštaja svećenstva opisivao vrlo negativno, ustvrdivši da je ono, “koliko nedosljedno, toliko i prevrtljivo”, “stalo nama starijima – pravim učenicima naroda svoga – prigovarati, da smo neagilni, da smo izhlapili, da smo nesavremeni... a to sve u svrhu, da se njima mladima uklonimo s puta, – i uklonili smo se, a oni eno za ciglih 8 godina pomogoše i podigoše koalirce, stare Madjarone”.

Kasniji slijed političkih događaja mogao je Cepelića samo učvrstiti u odluci da se posve povuče s usko političkoga polja rada. Primjerice, godine 1910. đakovačkim biskupom postao je “mađaronski” opredijeljeni Ivan Krpac, a krajem iste godine Dragutin Neumann, najistaknutiji osječki političar, uspostavio je suradnju s banom Nikolom Tomašićem i tako mu pomogao da opstane na banskoj stolici. Cepelić, koji je s Neumannom iznimno usko i intenzivno surađivao, zasigurno nije odobravao takve kompromise i pružanje podrške osobi koju je on pamtiio kao “mađarona” i koja je ranije, ali i tada, bila blizak suradnik Dragutina Khuen-Héderváryja (u to vrijeme, krajem 1910., Khuen je po drugi puta obnašao dužnost mađarskog ministra predsjednika).

Posve razočaran, stajao je posve izvan politike i reagirao bi tek ako bi ga poneki događaj iz političkoga života osobito izazvao, kao što je to bilo 1914. godine kada su u Saboru bile izrečene izvjesne objede na račun pokojnoga Strossmayera.¹² Tom prigodom, kao uostalom i u svakoj drugoj, Cepelić je potvrdio da su njegovo poštovanje i vjernost prema Strossmayeru bili nepokolebljivi, nesuzdržani i da su sezali i preko groba. Da je tomu bilo tako, potvrđuje on i u predmetnom rukopisu kada kaže: “[...] ali toliko mogu i smijem reći, da sam vazda nehinjeno štovao i čuvao svoga biskupa tako, da u velikim djelima njegovima počam s godinom 1878. barem jedan atom ide i u moju zaslugu.

¹¹ Milko Cepelić – Tadiji Smičiklasu, Đakovo 23. V. 1906., AHAZU, OTS, XI 45A / Cep. 9.

¹² Milko Cepelić, *Za istinu i pravicu. Jedan odgovor u obranu blagopokojnog biskupa dra J. J. Strossmayera, Preštampano iz “Riječkih novina”* (Rijeka, 1914).

Ali je i slavni biskup uz Račkoga i poslije Račkoga mene najviše volio, što je toliko puta, osobito pod zadnje dane života svoga javno isticao.”

Odstup s političkoga polja nije nipošto značio i potpunu pasivizaciju, ili, kako kaže sâm Cepelić: “Ali ako sam se i odrekao politike, to se nisam odrekao naroda svoga.” Sve što je činio u preostalim godinama svoga života, a naročito publicistička djelatnost koju je razvio, bila je o narodu i za narod. Nastojao mu je pomoći i pisanom riječju i djelom, svjestan financijskih opterećenja i svih drugih nedaća koje su ga pritiskale. Pogledi izraženi u uvodnom tekstu *Kataloga* odišu suosjećanjem sa slavonskim seljakom, s hrvatskim pukom koji za Cepelića predstavlja “pravi narod” i koji pada žrtvom iskvarene gospode, ponajprije odvjetnika, općinskoga činovništva i “gulionica” “koje se nepravom nazivlju štedionice”. Uopće gledano, Cepelić opreku poštenom seljaštvu vidi u dijelu inteligencije koja je tek na riječima rodoljubna, i pri svemu tome nije moguće ne uočiti sličnosti između njegovih pogleda i pogleda na kojima će braća Antun i Stjepan Radić utemeljiti hrvatski seljački pokret.

U poznim svojim godinama, nakon što je prestao biti župnikom i aktivno se baviti politikom, Cepelić je napokon imao vremena i za više putovanja, pa je uspio obići i hrvatske zajednice u Bosanskoj Posavini, u Mađarskoj i današnjoj Vojvodini. Ta putovanja poduzimao je ponajprije u godinama uoči Prvoga svjetskog rata, a ponešto uspomena na njih zapisao je i u rukopisu koji je predmet ovoga rada.

Rukopis autora predstavlja kao skromnu osobu, kao svećenika kojeg prije svega odlikuju uzvišeni ideali i iskrena, čista ljubav prema hrvatskom narodu, a napose prema slavonskom seljaku. Ono što u najvećoj mjeri obilježava rukopis i što se neprestano njime provlači jesu upravo Cepelićeva ljubav i privrženost vlastitom narodu, a one su bile i temelj njegova interesa za narodnu baštinu. U početku teksta on sâm je to slikovito sažeo riječima: “Ja sam ljubav prema tim narodnim našim radnjama usisao gotovo s majčinim mlijekom.”

Osvrnuvši se pri koncu teksta na nastanak svoje tekstilne zbirke, Cepelić otkriva da ga je na sakupljanje narodnih veziva potaknuo Izidor Kršnjavi prigodom otpremanja biskupove galerije slika u Zagreb (1883.). Kršnjavijev oportunitizam i njegovo priklanjanje banu Khuen-Héderváryju, kao i pojedine mjere koje će provoditi tijekom obnašanja dužnosti predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu (1891.–1896.), bit će povod potpunom prekidi odnosa između njih dvojice.

U manje od deset godina, do 1891., nastala je glavnina Cepelićeve tekstilne zbirke: u svomu rukopisu on se prisjeća velike zagrebačke gospodarske izložbe 1891. godine, na kojoj je prvi put, popustivši pred nagovorima prijatelja, izložio predmete iz zbirke. Kaže da je zbirka već tada bila velika, odnosno da je u potonjem razdoblju, uslijed zauzetosti župničkim i dekanskim

obavezama, malo toga dospio pridodati. Pritom ne skriva da mu je bilo drago čuti izraze divljenja i pohvala na račun narodnoga blaga, nakon čega je uvijek iznova nastojao upoznati javnost u Hrvatskoj, ali i izvan nje, s tekstilnim rukotvorinama hrvatskog seljaka. Da nije bilo te nesebičnosti, bila bi njegova zbirka, nastavlja Cepelić, "barem tri puta veća". Poklanjao je "navlastito Francuzima¹³ starije prekrasne ćilime, a našem opet otmenijem svijetu razna veziva i otarke, a sve to u želji i nakani, da upoznadu rijetku vještinu i ukus naših seljakinja, da je upoznav zavole, i udome tako po svojim sobama to lijepo blago naroda našega"¹⁴.

*

Za razliku od *Kataloga tekstilne zbirke*, na kojemu je Cepelić mnogo radio i oporučio ga Etnografskom muzeju u čistopisu, rukopis čiji prijepis donosimo u prilogu rada sačuvan je u mnogo manje dotjeranom obliku. Cepelić u pravopisu nije bio ni pažljiv ni dosljedan, pa su prisutne raznovrsne pravopisne pogreške, a razmjerno je velik broj i interpunkcijskih pogrešaka i nedosljednosti. Očito je posrijedi radna inačica na kojoj su tek trebale biti izvedene dorade i koja bi po konačnom uobličavanju bila još jednom prepisana. Zbog čega Cepelić to nije učinio i zbog čega je uopće odustao od prvotno zamišljenoga uvodnog dijela uz svoj *Katalog*, ostaje nepoznato.

Pri pripremi rukopisa za objavljivanje izvršeni su tek najnužniji zahvati u tekstu. Ispravljene su pogreške koje se odnose na netočno pisanje slova "č" i "ć", na pisanje velikoga i malog slova, kao i posve očiti tipfeleri. Svi onovremeni, sada zastarjeli izrazi, kao i druge riječi koje karakteriziraju Cepelićev rječnik, stil i pravopis, nisu mijenjane. Nedirnute su ostale i rečenične cjeline. Radi preglednosti i čitljivosti teksta uređeni su interpunkcijski znakovi te su ujednačeni pojedini detalji poput pisanja datuma i godina, a iz istih su razloga nadopunjene i razmjerno brojne riječi koje je Cepelić naveo u skraćenom obliku.

Cepelićev rukopis sadrži i tri bilješke ispod teksta i one su u prijepisu označene rimskim brojkama, za razliku od ostalih bilješki koje su označene uobičajenim arapskim brojkama.

¹³ Proboravivši u okrilju biskupa Strossmayera mnoge godine, Cepelić je bio u prilici blisko upoznati francuske znanstvenike i publiciste slavenofilskih pogleda kakvi su bili Louis Léger ili Charles Loiseau, a također i istaknutoga belgijskog političkog ekonomista Émilea de Laveleyea, kojemu je bio i vodič po Đakovštini.

¹⁴ Zagrebački je *Obzor* 1881. godine donio nepotpisani tekst "Strani sud o đakovštinskom vezivu" (god. XI., br. 128, 7. VI. 1881., 3.) u kojemu je objavljen iznimno povoljan sud talijanskoga slikara Bartoluccija o košulji (rubini) s tkanicom i pregačom, što su mu bile poslana iz Đakovštine. Pogledom na gore navedene Cepelićeve riječi, malo je mjesta sumnji da je upravo on bio taj koji je Talijanu poslao dijelove narodne nošnje i da je upravo on bio autor dotičnoga novinskog teksta.

*

Milko Cepelić, Popis ili katalog predmeta

Prije nego li popišem predmete svoje zbirke, tj. nego li sačinim katalog, neka mi bude dozvoljeno reći koju o tome, kako sam ja došao do ovoga neznatnoga sabiranja narodnoga našega tkiva i veziva.

Ja sam ljubav prema tim narodnim našim radnjama usisao gotovo s majčinim mlijekom. Rodio sam se 21/IX. 1853. na Vuki,¹ selu na pola između Đakova i Osijeka, pa makar da sam potjecao od oca zanatlije, bačvara i trgovca dugama u malom, i od majke, također zanatlijske kćeri, oboje neposrednim koljenom iz Đakova,² to sam ja ipak rastao i odrastao jedino sa seoskom djecom i s njome najzlatnije dane svoga života proveo. Uz tu djecu naučio sam sve narodne djetinjske, momačke i muževne igre i zabave; naučio sve narodne pučke poslove, koje i danas u same tančine, bolje nego mnogi seljak, poznajem; naučio divni hrvatski jezik, kojeg su mi kasnije gimnazija i pravila sapetih naših knjiga samo pokvarili, proučio svu prirodu rodjenoga svoga kraja tako, da nije bilo ribe, ptice, zmije, životinje itd., koje ne samo da ne bi po vanjštini, nego i po načinu života poznavao, a uz oca izvanrednoga poznavaća šuma proučio sam svako drvo i s lišćem i bez lišća, i s korom i bez kore, proučio svaku gljivu, svaku biljku tako, da sam na gimnaziju došao kao gotov botaničar i dolazio tako u neugodnu priliku te ispravljao svoje profesore. Uz takovo zanimanje za seoski život i za lijepu prirodu, uz onakoga oca, koji se je sa seljacima kao s braćom pazio, pa uz onakovu majku i sestrice, posve je naravno, da sam vazda imao otvorene oči i vjernu pamet i za život naših seljakinja kao i za lijepe njihove radnje i pjesme. Moja majka makar gospođa i majstorica, moje tri sestrice (od mene starije), makar da su se spremale za bolju udaju (dvije su starije bile udane za šumske činovnike, a najmlađa za odvjetnika Šabarića), radile su sve kućanske poslove same, pa uz nje i neke poljske poslove, a navlastito poslove oko lana, kudjelje i tkanja. A uz nje je radio i njihov najmlađi jedinac brat Milko. Do 10. godine svoje već je znao sve baratanje s lanom, s kudjeljom i tkanjem. Plijevio je i za Velikog Uskrsa i za

¹ Selo Vuka je filijal župe Ponitovačke (punitovačke – op. B. O.). Naseljeno je skupa sa Širokim Poljem, Beketincima i Ponitovcima godine 1754. po biskupu Jos. Ant. Čolniću, sa stanovnicima – prebjezima iz okolice Plehana u Bosni, kamo su se opet u XV. stoljeću doselili od Imotskoga u Dalmaciji. Zato su ih zvali Dripe (Dal Ripa).

² Moj otac vuče lozu iz Slovačke, Trenčinske županije. Tamo su mu stari (Gjuro te sinovi Pavao i Gjuro) svojim junaštvom i žrtvama za Tridesetgodišnjega rata od cara Ferdinanda III. dne 15. V. 1640. dobili nasljedno plemstvo. Armales se nalaze i danas kod mene. Zapravo su se slovački zvali "Čepelj". Oko godine 1725. pradjed moga oca nalazio se dolje u Legradu, a ovoga sin Stjepan oko godine 1765. u Vinkovcima, odakle se je oko godine 1780. preselio u Đakovo, gdje mi se je otac Ignjat 30. VII. 1811. rodio.

Duhova lan od korova, navlastito od stoklase i zobice (*Agrostis spica venti*), čupao ga zrela o Petrovu (Linac tj. proljetni o Ilinju), grebao mu ili tukao glavuljke (sjeme), topio ga (kiselio) u vodi, razastirao po livadi, vezao ga u tučke (tukao na stupu), grebao na grebenu, tro ga na trlici, ovijao pređu na rašak, sukao ju na mosure (za osnovu i smatao predju sa čekrka na cijevi za putku / poučicu) pri tkanju. Tako sam ja rasao i srasao se već od prve mladosti svoje uz te narodne radnje naše, pak me je i kasnije kao djaka bilo o ferijama vrlo često vidjeti čas kod muških poslova oko kuće, oko marve i po polju (znao sam ja i kositi i vezati snoplje), a čas opet kod starijih ženskih, kako vezu i raspliću, razgovaraju i turnače.

I ta me ljubav prema prostome našem puku nije nikada ostavila; pače ona je u meni što sam ja za taj puk, za hrvatski naime narod, jer puk je meni, a ne samo gospoda i inteligencija, pravi narod – imao mnogo i dosta toga trpjeti i podnašati, kako u novčanom tako i u moralnom pogledu; ta je ljubav prema puku rekoh sve većom postajala, pače ona me evo i pred samu smrt više nego li moja starost i kruta boljetica satire i ništi, što gledam, kako nam dobri taj narod na sve strane i u svakom pogledu slabi i propada, tako, da će osiromašen, zabačen i zapušten – pače i od same rođene svoje gospode – doskora morati sasma propasti. Piše se kod nas mnogo o narodu, o njegovim dobrim i poročnim stranama; govori se i zaključuje o njemu i u Saboru i u društvima dosta toga, ali se ne čini ništa, jer na žalost gotovo svaki Hrvat, čim se malo pogospodi, pa bio on kojega mu drago staleža, misli na onaj nesretni svoj “Ja”, pa ako baš ne će naroda – seljaka očitno operušati, a on će mu fino kroz pamuk krv piti. Navlastito se narod tuži na svoje občinske bašibožuke (iznimke su vrlo rijetko), na advokate, na gospodu u obće, a u novije doba na gulionice, koje se nepravom nazivlju štedionice. Ah, koliko sam ja tih jadikovki, počam od godine 1880., imao slušati i danaske ih još slušavam; koliko puta sam morao se ponizivati i otvarati vrata onima, koji toga nisu zavrijedili, samo da ovomu ili onomu seljaku pomognem. Ali sam i previše nailazio na tiraniju, pak je moj džep konačno otirao suze nesretniku. Sjećam se, kako sam kao župnik imao prilike u oči smrti jednoga starca, koji je imao mnogo marve i veliki posjed, pak plaćao velike poreze i mnoge globe, čuti jadikovku: “Gospodine, pa zar zbilja ima Boga?” “Kako ne, dragi prijatelju, ta zar Vam nisam skoro u svakoj prediki o tome govorio?” A on će meni: “Gospodine, pa zar ne vidite, šta gospoda s nama čine, kada bi se oni bojali Boga, ne bi nas tako ubijali i s nama gorje nego li s marvom postupali!” A zar je to osamljen slučaj? Ne, hiljade i hiljade je takih vapaja čuti na sve strane naše domovine, a gotovo sve proti našoj rođenoj pogospodjenoj krvi, a najčešće proti onoj koja se gradi patriotima i tobože brani prava naroda...

Da sam se ja tako priljubio hrvatskome našem puku i za vazda mu do u tančine vijernim ostao, mnogo je pripomoglo i to, što sam ja cio svoj život u neposrednoj njegovoj blizini proveo, i što sam živio uz ljude, koji su za taj

puk imali mnogo smisla. Pučke škole svršio sam u rodnom svomu mjestu na Vuki a IV. razred u Đakovu. Gimnaziju pak u Osijeku, a bogosloviju u Đakovu. Dakle vazda do svoje 24. godine, kada sam 14. IX. 1877. zaredjen u svećenika, stajao sam neprekidno u dodiru s hrvatskim pukom, a pogotovo sve sam školske praznike isključivo u njegovoj sredini proveđao. Bivši 5 mjeseci kapelanom u Donjem gradu Osijek došao sam 9. III. 1878. u dvor biskupa Strossmayera kao njegov ceremonijar i dvorski kapelan, u kome sam dvoru proživio ravno 16 godina, dakako do 30. VIII. 1882. kao biskupov tajnik i bilježnik duhovnoga stola. Od početka kolovoza 1894. pa do kraja godine 1910. zaposlen sam bio na župi đakovačkoj kao župnik i centralni dekan, pa tako neprekidno stajao u dodiru s našim pukom, koji je za vazda nalazio kod mene tople utjehe bratskog savjeta i očinske pomoći. Po tu pomoć zalazili su k meni također u biskupski dvor, ali na župi bio sam i od našega i od naseljeničkoga svijeta upravo obsjedavan. Nevolje i neprilike puka bile su vrlo česte i velike, pak se je k meni zalazilo ne samo po savjet, po poduku, nego i po zagovor a navlastito po izdašnu radnju molba utoka, i obrane. Sve dakako zabadava, pače prečesto sam morao posizati u svoj džep po izdašniju novčanu pomoć. Ali je za to i puk za mene imao vazda otvorena vrata svoja i srce svoja. Još žive stotine svjedoka tima mojima navodima, pa će se još dugo vapiti za župnikom Cepelićem. A zalaze još i danas k meni jer im je kurija kanonika Cepelića isto tako dobro poznata.

Uz taj neprekidni saobraćaj s našim pukom, tj. što sam upravo u njegovoj sredini živio, mojoj ljubavi prema njemu bez dvojbe su mnogo pripomogli također i ljudi, uz koje sam živio. Sjećam se živo kako sam na Tominje¹⁵ 1864. došao iz Đakova kući na Vuku, da tamo Božićujem i kako se je iste večeri imalo kod nas čijati perje. Mama moja pekla je kolače, a i sestrice su bile u žurbi, kako da što bolje počaste mobu (seljakinje koje će čijati perje). Ja tobože kao varošac reći ću materi: “Ma šta se, mamo, toliko kostolomite za te šokice?”, a ona namrgođena pristupi k meni, pak me ljudski pljusnu po ustima i reče: “Kakve šokice? Zar mi ne živimo od njih i s njima? Zar nisi i Ti kao i ostala gospoda iz prvog početka potekao od šokice?” Poljubio sam ju u ruku i za sav svoj vijek sačuvao te zlata vrijedne riječi. I doista, moja mama izpokočila je svakoga bolesnika na našem kraju sela, gotovo svakomu umirućemu na glas preporučila dušu i zatvorila mu umorne oči. A nije bilo dana, da nije potrebnima u selu dijelila mlijeka, kave, sira, krumpira, graha itd., pa to i u najoskudnije doba godine, u cik proljeća. Tako mama, a otac? On je živio, on je mislio sa seljacima. On, bačvar zanatom, poznat ne samo u kotaru, nego na daleko i široko^{III} kao prvi i najsavjestniji majstor, kao radiša nevideni, radio

¹⁵ Tominje je spomendan sv. Tome Apostola i slavi ga se po katoličkom kalendaru 21. prosinca.

^{III} Još kao dječarac godine 1864./65. slušao sam u Đakovu od starih majstora kako je moj dragi otac svibnja 1839., da se proglasi majstorom, napravio remek djelo: bure od 10 akova, ali

je svake godine kolovoza, rujna i listopada (u Verkhštatu) seljacima za badava sve njihove bačvarske potrebe i nove i stare (pa sve od svoga materijala), a oni bi ocu poorali njive, pospremali hranu te vozili koncem srpnja izrađene duge iz šume na skladište u Osijek, a ogrjevna drva u jesen k nama u šljivik. Dakako i oni za badava, ali uz lijepu podvorbu. Razumije se, da nisu bivali u svojoj zasluži prikraćivani, ali je međusobna ljubav sve više izjednačivala. Seljaci su i smrtne ostanke moga oca dne 9. XII. 1871. nosili na groblje, jer nije [moglo] voziti. Iz takvoga krila ljubavi prama našem seljaštvu našao sam se, navršivši jedva 24. godinu života, opet na prvom vrelu ljubavi narodnje, na krilu biskupa Strossmayera. U njegovu domu kupio se je do duše svijet inteligencije Hrvatske i Slavonije, prvaci knjige i javnoga života našega, ali se je njegovala i ljubav prema seljačtvu našem, cijenile rukotvorine prostoga naroda našega. U dvoranama, kojima su svodovi bili ukrašeni umjetnim radnjama bečkoga profesora Sturm¹⁶ i kojima su tapetirane stijene bile obložene slikama umjetničke vrijednosti (danas galerija slika u Zagrebu), a po onima sjajnim parketiranim podovima viđao si narodne ćilime naše pogotovo pako poradaće u spavaćoj sobi biskupovoj pokrili su ti naši ćilimi i trpeze i krevete, a uz fine štapove kočili su se i štapovi tanka rezbarija seljaka našega, a sam biskup pri pisaćem stolu svome sjedio je za dugih 40 godina vazda na stolici spletenoj iz ljeskovine, a pletenoj po seljaku Harambaši [?] Andriji. U takovoj kući, u takovu društvu posve je naravno, da je još više rasla i moja ljubav prema hrvatskomu narodu, navlastito prema našem seljačtvu. Ne ću ovdje govoriti, kolika sam poznanstva i prijateljstva za tih mojih 16 i pol godina u kući biskupovoj sklopio s prvim ljudima našim i koliki sam utjecaj imao na samoga biskupa, koji je u velike cijenio moju neumornu djelatnost, moj pravi svećenički život, moju bistru pamet i otvorenu rječitost, a nada sve čistu i do skrajnosti požrtvovnu moju ljubav prema hrvatskom narodu našem; ali toliko mogu i smijem reći, da sam vazda nehinjeno štovao i čuvao svoga biskupa tako, da u velikim djelima njegovima počam s godinom 1878. barem jedan

bez ijednoga obruča, koje se je bure po onako čačkovitom, grudvastom putu vozilo na kolima kroz sve ulice Đakova i nije se raspalo. I sav njegov posao bio je takav. Duga im šindra kao da si ih lenirom crtao, a kada su bile složene u vitlo, kao da je toranj zidan. Tako su bile jednake i ravne. Zato njegova grada na skladištu u Osijeku nije niti dana čekala na kupca i vazda se najbolje prodavala. Bio je vješt u pravljenju tambura i gusala (od javora, šljivovine i orahovine) pa je nekoliko komada god. 1854. po želji biskupa J. J. Strossmayera napravio za bečki muzej. Tambure su najviše Brođani kupovali. Mada nije bio stolar, znao je bolje i solidnije od njih praviti ormare i trpeze pak ih ja imam i danas 70 godina starih, a da nijesu nigdje pukle. Moj je otac u obće znao sve drvne poslove; bio je pravi umjetnik. Radin je bio kao nitko drugi.

¹⁶ Friedrich Sturm (Beč, 1822. – Weissenbach an der Triesting, 1898.), slikar i profesor. Izidor Kršnjavi je u svojim *Listovima iz Slavonije* zapisao da je Sturm tijekom godina provedenih u Slavoniji bio slabo cijenjen i da je teško živio, te da je uspjeh i ugled stekao tek kada je otišao u Beč. Isidor Kršnjavi, *Listovi iz Slavonije. Članci*, prir. Katica Čorkalo (Vinkovci, 1995), 175.-176.

atom ide i u moju zaslugu. Ali je i slavni biskup uz Račkoga i poslije Račkoga mene najviše volio, što je toliko puta, osobito pod zadnje dane života svoga javno isticao.

U biskupovu domu, uporedo silnih zvaničnih poslova mojih, a bio sam 12 godina sam u kancelariji i naravno da nisam zupuštao ni knjige naše, a pisao sam najviše u novine, u domaći “Glasnik”,¹⁷ u “Obzor”,¹⁸ “Srijemskog Hrvata”,¹⁹ “Osječkog Branislava”²⁰ i dr., a ne smijem zaštititi²¹ da sam se u velike bavio i politikom, pa svom dušom pristajao uz “Neodvisno narodnu stranku” kojoj su barjaktari bili lučonoše naše dr. Franjo Rački, dr. Kosta Vojnović,²² [dr.] Tade Smičiklas, pjesnik dr. Franjo Marković, dr. Fran Vrbančić, pjesnik dr. Ivan Zahar,²³ dr. Šime Mazzura,²⁴ prvi naš jurista dr. Marijan Derenčin²⁵ i toliki drugi znameniti ljudi naši. Pače, rado priznajem, da je poli-

¹⁷ Biskup Strossmayer pokrenuo je 1873. biskupijsko glasilo *Glasnik biskupije đakovačko-sriemske*. List je u više navrata mijenjao naziv, a izlazi i danas: godine 2013. teče 141. godište pod naslovom *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*.

¹⁸ *Obzor* je bio najvažniji politički list u Hrvatskoj XIX. stoljeća. Izlazio od 1860. do 1941. godine pod nazivima *Obzor*, *Pozor*, *Novi pozor*, *Zatočnik* i *Branik*, a mjesta izlaženja bila su mu Zagreb, Beč i Vojni Sisak. Od 1860. do 1880. glasilo Narodne stranke, od 1880. do 1903. glasilo Neodvisne narodne stranke, a kasnije je bio nestranačko glasilo.

¹⁹ *Sriemski Hrvat* je izlazio u Vukovaru od 1878. do 1887. godine, a izdavalo ga je Katoličko hrvatsko dioničko tiskovno društvo.

²⁰ *Branislav* je bio prvi osječki politički list na hrvatskom jeziku i izlazio je 1878.-1879. godine pod uredništvom Martina Polića.

²¹ U značenju “prešutjeti”.

²² Konstantin (Kosto, Kosta) Vojnović (Herceg Novi, 1832. – Dubrovnik, 1903.), političar i sveučilišni profesor. Potomak stare plemićke obitelji, pravo doktorirao 1856. u Padovi. Zastupnik u dalmatinskom Saboru 1863.-1875., a po otvorenju sveučilišta 1874. godine imenovan je redovitim profesorom građanskog prava i seli se u Zagreb. Zastupnik u hrvatskom Saboru u periodima 1878.-1881. i 1881.-1884. Jedan od najistaknutijih prvaka i ideologa Neodvisne narodne stranke. O Vojnoviću i njegovoj političkoj povezanosti s Đakovom vidi više: Branko Ostajmer, “Izbor narodnog zastupnika u Đakovu 1884. godine”, *Scrinia Slavonica* 3 (2003), 396. i dalje.

²³ Ivan Zahar (Zagreb, 1845. – Zagreb, 1907.), političar, odvjetnik i književnik. Studij prava završio u Beču, doktorirao u Grazu (1874.). Bio je jedan od vođa Neodvisne narodne stranke. “Ivan Zahar”, *Hrvatska enciklopedija* (dalje: *HE*), sv. 11 (Zagreb, 2009), 666.

²⁴ Šime Mazzura (Murter, 1840. – Zagreb, 1918.), odvjetnik, novinar i političar. Suosnivač Dioničke tiskare u Zagrebu (1871.) i vlasnik najvećega udjela tog poduzeća koje je izdavalo *Obzor* (*Pozor*). Bio je suvlasnik i urednik tog dnevnika, te ujedno jedan od najvažnijih autora tekstova (stalni suradnik je bio od 1871. do 1918.). Za zastupnika u Saboru biran je u dva navrata (1884. i 1897.). “Šime Mazzura”, *HE*, sv. 7 (Zagreb, 2005), 163-164.

²⁵ Marijan Derenčin (Rijeka, 1836. – Zagreb, 1908.), književnik, pravnik i političar. Diplomirao i doktorirao pravo u Beču, godine 1865. izabran za zastupnika u hrvatskom Saboru. Od 1876. do 1883. godine predstojnik vladinog odjela za pravosuđe. Godine 1883. istupa iz Narodne stranke i pristupa Neodvisnoj narodnoj stranci. Kao član Neodvisne narodne stranke kandidirao se 1884. godine u vanjskom đakovačkom izbornom kotaru i bio poražen, a 1897.

tička borba – uz neprekidno pobolijevanje – veći dio života moga zapremala. I na tom polju, tj. tijekom putem kušao sam pomoći bijednome i potištenomu narodu svome. Još kao 18-godišnji mladić raznašao sam svibnja 1871. po gornjem gradu Osijeka brošuricu “Gradjanom i seljakom u oči izbora”,²⁶ radi čega sam mogao biti isključen iz svih gimnazija, a živo sam već tada agitirao za kandidaturu čestitoga našega ravnatelja Živka Vukasovića²⁷ protiv prepotentnoga grofa Petra Pejačevića,²⁸ tada hrvatskoga ministra u Pešti.²⁹ A godine 1875. radio sam na Vuki kao klerik protiv nagodbenjaka šumara Ivana Brnčića³⁰ a za župnika Božu Topalovića, pristašu Makančeve frakcije. Kao mlađi opet ceremonijar istisnuo sam upravo ja godine 1878. silovitoga Mirka Hrvata³¹ iz krila biskupova a borme i sa prijestolja đakovačkoga,³² jer je mojim nastojanjem dne 24. VIII. 1878. izabran bio u Đakovu čestiti Hrvat i katolik dr. Kosto Vojnović protiv Mažuranićeva kandidata Mirka Hrvata, koji je kao

izabran za zastupnika izbornog kotara Đakovo. Boris Senker, “Marijan Derenčin”, *HBL*, sv. 3 (Zagreb, 1993), 305-307.

²⁶ Više o brošuri *Gradjanom i seljakom u Hrvatskoj i Slavoniji u oči izborah godine 1871.* i saborskim izborima 1871. godine vidi: Mira Kolar-Dimitrijević, “Kako su narodnjaci pobijedili na izborima 1871.? (Nepoznata brošura Ivana Mažuranića?)”, *Povijesni prilozi* 14 (1995), 163-207.

²⁷ Živko Vukasović (Beravci, 1829. – Zagreb, 1874.), prirodoslovac i pisac. Kao profesor služio je u Vinkovcima, Križevcima i na Rijeci, a u Osijeku kao profesor i ravnatelj gimnazije. Umro je kao nadzornik srednjih škola na teritoriju Vojne krajine. “Živko Vukasović”, *HE*, sv. 11 (Zagreb, 2009), 532.

²⁸ Petar Pejačević (Požun, danas Bratislava, 1804. – Beč, 1887.), političar. “Unionist”, od 1871. do 1876. obnašao je dužnost hrvatskoga ministra u Budimpešti. “† Grof Petar Pejačević”, *Narodne novine* (Zagreb), god. LIII., br. 86 (16. IV. 1887), 3.

²⁹ Za zastupnika izbornoga kotara Osijek – Gornji grad bio je tom prigodom izabran “unionist” Pejačević koji je dobio 315, dok je Vukasović dobio 128 glasova. “Brzojavne vesti”, *Branik* (Vojni Sisak), br. 45 (17. V. 1871), 1.

³⁰ Ivan Brnčić bio je šumarski činovnik đakovačkoga vlastelinstva, a od 1876. godine živio je u Osijeku. U jednomu je mandatu, od 1875. do 1878., bio zastupnik u hrvatskom Saboru (biran kao kandidat Narodne stranke u izbornom kotaru Vuka). Godine 1878. bio je u istom kotaru poražen od Bože Topalovića. Branko Ostajmer, “Gorjanski župnik i saborski zastupnik Božo Topalović (1835.–1895.) – nekoliko osnovnih podataka”, *Đakovački vezovi. Prigodna revija* 2012 (Đakovo, 2012), 91.- 92.

³¹ Mirko Hrvat (Zagreb, 1826. – Đakovo, 1893.), odvjetnik i političar. Od 1861. kao “narodnjak” i Strossmayerov pobornik bio je biran za zastupnika trgovišta Đakovo. Od 1868. počeo je mijenjati politička shvaćanja; u rujnu 1873. glasovao je za revidiranu Nagodbu te je od tada otvoreno pristajao uz unioniste. Za banovanja Khuen-Héderváryja bio je predsjednik hrvatskog Sabora (1884.–1893.). Vladimir Geiger, “Mirko Hrvat”, *HBL*, sv. 5 (Zagreb, 2002), 724.

³² Cepelić ovime želi reći da je Mirko Hrvat do tada bio prva osoba đakovačke političke pozornice, što je na određeni način, kao dugogodišnji narodni zastupnik, svakako i bio. U kasnijim godinama Hrvat je nastojao povratiti taj položaj, ali uglavnom nije imao uspjeha, pa se u tom smislu može reći da je 1878. “istisnut s prijestolja”.

advokat vlastelinstva protiv volje biskupove tolike rane prigodom segregacije zadao i seljačtvu i vlastelinstvu tako, da im se brazgotine još i danas vide. Od onda sam ja bio tako reći Chef generalnoga izbornoga stožera za opoziciju po cijeloj Slavoniji, pak sam najveći dio do okolnoga vremena svoga, pače i po cijele noći, u tu jalovu rabotu žrtvovao, a i mnogo svoga novca rasuo. Godine 1892. htio sam kandidirati u mom rodnom (vučanskom kotaru) od čega me je prijatelj dr. Kosto Vojnović odgovarao, jer da ću ja kraj moje osjetljive ćudi svisnuti, kada budem vidio, kako se u sabornici našoj i najplemenitije nakane i najuzvišenije misli izvrgavaju ruglu i smijehu, kako u sabornici ne ću naći ljudi, koji po narav tako iskreno i nesebično misle kao ja. Nisam kandidirao, jer se stranka tada odlučila na pasivitet. Ali sam kandidirao godine 1897. i sa svojih 450 seljačkih glasovao podlegao samo brutalnoj sili. Pače u Dop-sinu (srbskom selu) i u Harastinu³³ (kalvinskom selu) bilo je od oblastnika naručeno, da me ubiju, kada dođem u selo, da se kao kandidat najavim; za koju tvrdnju još i danaske imadem živih svjedoka. A samo su me spasili seljaci koji su moju ljubav prema seljaštvu poznavali. Izdana je bila parola: da Cepelić ne smije živ doći u Sabor. U četiri oka priobćeno je to bilo od † Čavraka³⁴ našem Neumanu.³⁵ Što sam ja tada doživio, to se može doživiti samo u ratnim prilikama. Moji izbornici bili su paćeni i natezani, kako se to valjda od 100 godina nije ni u turskoj radilo, a jedan se kotarski predstojnik (katolik Stenzl³⁶) na toliko zaboravio da je na samom biralištu djeđu Avramu Stanisavljeviću iz Koprivne javno pred komisijom i stotinama naroda opsovao Boga, što je kao Srbin glasovao za šokačkog popa, i javno mu pljunuo u lice. Tom zgodom imao sam prilike vidjeti ljude – činovnike (bili su naša krv), koje je nasilni županijski tajnik Dragutin Kršnjavi³⁷ – otpadnik od ka-

³³ Od početka XX. stoljeća službeni naziv naselja je Hrastin.

³⁴ Levin Čavrak (Čavrak) (Zagreb, 1852. – Zagreb, 1913.), upravni činovnik i političar. Od 1901. do 1904. veliki župan Virovitičke županije, od 1904. do 1905. predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu (od 1905. do 1906. upravitelj istoga Odjela), a u dva navrata (1905.–1906. i 1910.–1912.) obnašao je i dužnost predstojnika Odjela za unutarnje poslove. Damir Agičić, “Levin Čavrak”, *HBL*, sv. 3 (Zagreb, 1993), 32-33.

³⁵ Dragutin Neuman (Valpovo, 1856. – Zagreb, 1911.), odvjetnik i političar. Gimnaziju polazio u Osijeku 1869.-1877. godine, a pravo učio u Beču. Od 1886. odvjetnik u Osijeku, te gradski zastupnik i podnačelnik. Vođa osječke oporbe na razmeđu XIX. i XX. stoljeća, godine 1910. i predsjednik Sabora. Branko Ostajmer, “Dr. Dragutin Neuman (Neumann) – zastupnik u hrvatskom Saboru 1890.-1892.”, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice / Volksdeutsche Gemeinschaft Jahrbuch 2009*, ur. Renata Trišler, Nikola Mak (Osijek, 2011), 79-97.

³⁶ Posrijedi je zasigurno valpovački kotarski predstojnik Vjekoslav Stenzl. On je dan ranije, 19. V., predsjedao izbornim odborom na izboru narodnoga zastupnika u Valpovu. Prije službe u Valpovu, Stenzl je službovao u Delnicama, Ogulinu, Novoj Gradišci te Osijeku.

³⁷ Dragutin Kršnjavi (Našice, 1851. – Đakovo, 1922.), pravnik i upravni činovnik. Mlađi brat Izidora Kršnjavog. Studij prava završio je na zagrebačkoj Pravoslavnoj akademiji 1872. godine. Perovoda u Đakovu, zatim kotarski predstojnik u Đakovu, Slatini i Dalju. Godine 1907. imenovan podžupanom Modruško-riječke županije.

toličke vjere,³⁸ šurjak moga protukandidata Barlovića,³⁹ a inače predsjednik izbornog čina – valjda iz samoga pakla bio pokupio, što sam mu i javno pred izbornom komisijom rekao, jer se je svima kod izbornog stola gadilo, šta ti ljudi po njegovoj uputi s javnim robljem čine i rade. Istoga dana pobijedio je u Đakovu, najviše mojim nastojanjem prijatelj Marijan Derenčin gojenca Hrvatova dra. Antuna Švarcmajera.⁴⁰ Još sam jednom kandidirao – dakako na Vuki – 5. studenoga 1901. Taj me je izbor zasitio političke borbe, jer sam do u tančine svoje duše razabrao, da izbori za gg. činovnike nisu ništa drugo, nego skaline do promaknuća; jer oni tom zgodom zatamljuju svaku iskru rodoljublja, svaku pristojnost, svaki strah pred sudom vječnoga suca, a misle jedino na svoju karijeru (Žepić⁴¹). Taj izbor, pak Riječka rezolucija (5. X. 1905.)⁴² po mlađim, neiskusnim i nedosljednim ljudima zasnovana; zatim “Obzorov”

³⁸ Nakon razvoda braka, Dragutin Kršnjavi je prešao na pravoslavlje kako bi se mogao i po drugi put vjenčati. Isto je učinila i njegova prva supruga.

³⁹ Stjepan Barlović (Đakovo, 1852. – Graz, 1928.), veleposjednik, političar. Od 1881. do 1906. bio je u vanjskom đakovačkom izbornom kotaru sedam puta uzastopno biran za saborskog zastupnika Narodne stranke. Bio je dugogodišnji zapovjednik i predsjednik Dobrovoljnog vatrogasnog društva te načelnik Đakova za vrijeme Prvog svjetskog rata. Ostajmer, “Saborski izbori u Đakovu i Đakovštini”, 35.

⁴⁰ Antun Švarcmajer (Đakovo, 1861. – Đakovo, 1932.), odvjetnik i političar. Gimnaziju završio u Osijeku, potom studirao pravo u Zagrebu. Dužnost đakovačkog načelnika obnašao od 1890. do 1912. i nakratko ponovno 1929. godine. U hrvatski Sabor kao kandidat Narodne stranke izabran na izborima u Đakovu 1892., 1901. i 1906. godine. Godine 1897. porazio ga je Marijan Derenčin, a na izborima 1911. neuspješno se kandidirao na listi Hrvatsko-srpske koalicije. Švarcmajer je pod okriljem M. Hrvata kročio u politički život i stoga ga Cepelić opravdano naziva “gojencem Hrvatovim”. Švarcmajer je prvi put izabran za zastupnika u Saboru na naknadnom izboru 29. rujna 1892., nakon što se upravo M. Hrvat zahvalio na mandatu dobivenom na redovnim izborima ranije iste godine. Prema nepoznatomu đakovačkom dopisniku – pod pseudonimom “–n–” krio se, vjerojatno, upravo Cepelić – ovaj je izbor bio proslavljen u jednoj đakovačkoj gostionici, kojom prigodom se nazdravljalo Švarcmajeru, “prvom i najvećemu ljubimcu presvietloga predsjednika [Sabora – op. B. O.]”, komu će on, M. Hrvat, “vodstvo stranke (dakako magjaronske) u ovim stranama namrieti”. Branko Ostajmer, “Prilog životopisu Vatroslava Račkog: neuspješna kandidatura na saborskim izborima 1906. godine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 7/2005, 151; –n–, “Naši dopisi. Đakovo, 28. listopada”, *Obzor* (Zagreb), god. XXXIII., br. 255 (8. XI. 1892), 2. O Derenčinovoj pobjedi nad Švarcmajerom 1897. godine vidi više u: Stjepan Matković, “Izbori u Đakovu i Đakovštini prije stotinu godina”, *Đakovački glasnik* (Đakovo), god. IV, br. 68 i 69 (11. i 25. IX. 1997).

⁴¹ Zvonimir Žepić (Varaždin, 1863. – Zagreb, 1932.), pravnik, upravni činovnik i gospodarstvenik. Od 1894. do 1902. obnašao je dužnost kotarskog predstojnika u Đakovu. Kasnije je, pored ostaloga, obnašao i dužnost podžupana Zagrebačke županije te upravitelja Odjela za narodno gospodarstvo Zemaljske vlade. Premda je značajna osoba, Žepić dosad nije bio predmetom historioografskoga interesa niti je uvrštavan u domaće leksikone i enciklopedije. Osnovne biografske podatke vidi u nekrologu: “Zvonimir Žepić”, *Jugoslavenski Lloyd* (Zagreb), god. XXIV., br. 15 (20. I. 1932), 2.

⁴² Cepelić netočno navodi datum: Riječka rezolucija usvojena je 3. listopada 1905.

prijelaz dolazkom Hajmerlovim⁴³ – Marijanovićevim⁴⁴ – Matoševim⁴⁵ u protukršćanstvo; a ponajviše što sam vidio, šta i kako najveći vikači patriote pravaškoga krila rade sa siromašnim upravo hrvatskim seljakom našim tako mi je ogadilo političku rabotu, da sam se stao povlačiti iz njenoga vrtloga, to prije što je mladje – koliko nedosljedno, toliko i prevrtljivo – svećenstvo stalo nama starijima – pravim učenicima naroda svoga – prigovarati, da smo neagilni, da smo izhlapili, da smo nesavremeni... a to sve u svrhu, da se njima mladjima uklonimo s puta, – i uklonili smo se, a oni eno za ciglih 8 godina pomogoše i podigoše koalirce, stare Madjarone,⁴⁶ do napokon pokretaši; pravaštva dakako ne očistiše i ne učvrstiše, a jedino uspješe, što stare, poštene i požrtvovne i nesebične obzoraše ubiše, koji bi im danas i te koliko vrijedili, a od kojih su naši nagodbeni saveznici jedino zazirali, jer su jedino oni najbistrije u budućnost gledali i svojom nepokolebivosti smetali im kolobare...

Ostavio sam se politike, jer eto nisam imao s kime valjano raditi. Na izbore nisam više ni išao, jer niti u jednoga kandidata (Rittiga,⁴⁷ Zagorca,⁴⁸

⁴³ Milan Heimerl (Heimrl, Hajmerl) (Križevci, 1876. – Križevci, 1917.), političar i publicist. Jedan od prvaka napredne omladine. Od 1901. do 1904. bio je član uredništva *Obzora*. U svojim tekstovima bio je kritičan prema utjecaju Crkve u politici. Stjepan Matković, "Milan Heimerl (Heimrl)", *HBL*, sv. 5 (Zagreb, 2002), 498-499.

⁴⁴ Milan Marjanović (Kastav, 1879. – Zagreb, 1955.), hrvatski književnik i novinar. Studirao u Pravu na trgovačkoj akademiji 1898.-1899. Pokrenuo i uređivao desetak književnih časopisa i političkih listova. Jedan od najistaknutijih "naprednjačkih" novinara i publicista, u prvim godinama XX. stoljeća također suradnik *Obzora*. Cepelić mu prezime netočno navodi kao Marijanović. "Milan Marijanović", *HE*, sv. 7 (Zagreb, 2005), 76.

⁴⁵ Antun Gustav Matoš (Tovarnik, 1873. – Zagreb, 1914.), književnik. Matoš jest povremeno surađivao s *Obzorom*, *Pokretom* i uopće s hrvatskim "naprednjacima", no češće je ipak, kao pravaš, s njima polemizirao, te stoga Cepelićevo navođenje njegova imena u okviru ovakvoga trolista nije baš najsretnije i najtočnije.

⁴⁶ Cepelić zacijelo podrazumijeva prilazak izvjesnog broja pristaša negdašnje Narodne stranke Hrvatsko-srpskoj koaliciji (primjerice, dr. Vladimir Nikolić-Podrinski, biskup Julijo Drohobeczky, a u Đakovu dr. Antun Švarcmajer).

⁴⁷ Svetozar Rittig (Ritig) (Slavonski Brod, 1873. – Zagreb, 1961.), svećenik i političar. Od 1902. do 1911. profesor je crkvene povijesti i apologetike na đakovačkom Bogoslovnom sjemeništu. U istomu razdoblju Rittig je u političkom pogledu istupao kao član Starčevićeve hrvatske stranke prava, ali i dalje pomirljivo nastupao prema Srbima i zalagao se za izmirenje hrvatsko-srpskih sporova. Kao član Starčevićeve stranke prava u Đakovu je 1908. prvi put izabran i za zastupnika u hrvatskom Saboru. Margareta Matijević, *Političko, crkveno i kulturno djelovanje Svetozara Rittiga (1873.-1961.)*, neobjavljena doktorska disertacija (Zagreb, 2011).

⁴⁸ Stjepan Zagorac (Karlovac, 1868. – Sušak, 1936.), svećenik i političar. Po političkom opredjeljenju bio je pravaš "domovinaške" orijentacije. Godine 1905. istaknut sudionik usvajanja Riječke rezolucije te stvaranja Hrvatsko-srpske koalicije. Sredinom siječnja 1909. s grupom svećenika napustio je Koaliciju, a ujesen 1910. kandidirao se u đakovačkom izbornom kotaru kao član Starčevićeve stranke prava te bio poražen od zagrebačkoga kanonika Lovre Radičevića, pristaše bana Nikole Tomašića. Zlatko Matijević, "Koprivnički župnik Stjepan

Radičevića⁴⁹ i Ribara⁵⁰) nisam vidio one prave i čiste ljubavi za hrvatskog seljaka, za hrvatski narod, nego samo brigu i smisla za gospodu i činovnike (što sam Zagorcu 10. XI. 1906. u lice bio rekao) kao i za interese svoje stranke te i svoju sobstvenu korist. I uz takovu gospodu, takove zastupnike, hrvatski narod mora propasti. Ali ako sam se i odrekao politike, to se nisam odrekao naroda svoga.

Naprotiv ja sam se još više stao priključivati našem seljaku i zaštićivati ga – koliko se samo dade – od savremenih bašibozuka naših. Od tada sam takodjer intenzivnije se stao baviti i s narodnim našim radnjama. U to ime išao sam 15.-16. kolovoza 1911. u Posavinu (Vrbanju) da proučim onaj kraj u pogledu tekstilija, a 8. rujna 1911. [bio sam] opet na velikim (Plehanu Bosna) da vidim, e da li se nalazi tamo na vezivu još tragova iz Imotskoga kraja, i našao sam ih na nekim starim otarcima. I doista! Moji Vučani potiču starinom prvobitno od Velikim Imotskoga.⁵¹ 18. rujna iste godine našao sam se preko Dunava u Bacsu, prvobitnoj metropoli Bačke, kod prijatelja župnika Ive Evetovića⁵² i divio se tamo radnjama bačkih Šokica. Godine 1912. pri proslavi osvećenja velike toliške⁵³ crkve dana 15.-16. kolovoza okupio sam

Zagorac i reformni pokret nižega rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.)", *Podravina* IV/7 (2007), 81-90.

⁴⁹ Lovro Radičević (1868.- Zagreb, 1959.), svećenik. Godine 1910. imenovan je kanonikom Prvostolnog kaptola zagrebačkog. Bio je osobni prijatelj biskupa Ivana Krapca a u političkom pogledu bio je pristaša Nikole Tomašića i kao takav je 1910. u Đakovu bio izabran za zastupnika u Saboru. Zoran Grijak, "Problem odvajanja riječke župe od Senjsko-modruške biskupije (1891.-1913.)", *Časopis za suvremenu povijest* XXVIII/3 (1996), 323; Rudolf Horvat, *Slavonija. Povjesne rasprave, crtice i bilješke*, knj. I. (Zagreb, 1936), 73-75.

⁵⁰ Ivan Ribar (Vukmanić, 1881. – Zagreb, 1968.), odvjetnik i političar. U Đakovo je došao 1907. i ubrzo ustrojio organizaciju Hrvatske pučke napredne stranke. Radio kao odvjetnik i uređivao novine u "naprednjačkom" duhu. U đakovačkoj sredini bio je najistaknutiji član Hrvatsko-srpske koalicije, a nakon 1918. prvak Demokratske stranke. U Đakovu je živio do 1923. godine. O svomu političkom radu u Đakovu pisao je u više navrata, a najopširnije u knjizi *Iz moje političke suradnje (1901-1964)* (Zagreb, 1965) te u feljtonu "Đakovo nekada" koji je od 1953. do 1959. objavljivao u *Đakovačkom listu*.

⁵¹ Ovaj dio teksta naročito je nezgrapno i nejasno sročten: Cepelić nastoji na osnovu usporedbe narodnih veziva dokazati da je stanovništvo Vuke doselilo iz okolice Plehana (plehanska župa je ranije nosila naziv Velika), a da starinom potječe iz okolice Imotskoga. O tomu se preciznije i jasnije izrazio na drugom mjestu: Milko Cepelić, *Katalog tekstilne zbirke* (Đakovo, 1916), rukopis. Usp. također i prvu Cepelićevu bilješku uz tekst koji ovdje objavljujemo.

⁵² Ivan Nepomuk Evetović (Bački Aljmaš, 16. V. 1859. – Bač, 10. VIII. 1923.), društveni djelatnik i pisac. Brat pjesnika Franje (Ante, Miroljub) Evetovića. Godine 1902. postao je župnikom u Baču, a 1914. imenovan je upraviteljem nadbiskupskih dobara u Baču i bačkim prepozitom. Godine 1912. izabran je za zastupnika u ugarskom parlamentu u Budimpešti, a nakon 1918. razvio je političku djelatnost u Bunjevačko-šokačkoj stranci (kasnije Pučka stranka). Ante Sekulić, "Ivan Nepomuk Evetović", *HBL*, sv. 4 (Zagreb, 1998), 102.

⁵³ Tolisa je mjesto u Bosanskoj Posavini, poznato u prvom redu po franjevačkom samostanu Uznesenja Marijina, službeno uspostavljenom 1876. godine. Samostanska crkva građena je

tamo oko sebe množinu puka Bosanske Posavine i dosta toga sam ja naučio od njega, a i on od mene. Onako čestitoga svijeta ja nisam nigdje i nigda u životu vidio. Tamo je kradja, tučnjava i blud skroz nepoznata stvar.⁵⁴ Iste godine dana 8. rujna pohodio sam prijatelje u Subotici i pogledao lijepe radnje marljivih Bunjevkinja, od kojih bi one starije dičile i kraljevske odaje. Dana 9. rujna pohodio sam u društvu s prijateljem, sada jur pokojnim Pajom Kulundžićem⁵⁵ (iza Ive Antunovića vodjom Bunjevaca), tada župnikom kod sv. Gjurjga u Subotici, Šokce u Šantovi – sada Herceg-Szanto, a dana 10. rujna opet poznatoga bunjevačkog rodoljuba i pisca Lajču Budanovića⁵⁶ u Beregu. U Szantovi i Beregu sam vidio stvari tako ukusno izvezenih, da ih se nisam stidio poljubiti. Ali sam se po ćilimima uvjerio, da su ti Šokci onog Podunavskog kraja u blizom rodu s pukom toliške okolice, a mi Slavonci da smo se kao kakvi klin među nje zabili. O mom boravku u Bačkoj napisao sam za Subotički kalendar “Danicu” (za godinu 1914.) oveći članak pod naslovom “3 dana med Bunjevcima i Šokcima”,⁵⁷ pa akoprem taj članak nema ništa političkoga, nego govori samo o lijepim radnjama bunjevačkog-šokačkog roda, akoprem ga samo poučava, da se okanu tudjinske modernosti u odijelu,⁵⁸ a čuva ma-

od 1864. do 1881., a temeljito je obnovljena prema projektima Josipa Vancaša 1911. godine. Samostanska crkva je i danas najveća rimokatolička crkva u Bosni i Hercegovini (visina zvornika iznosi 52 metra, dok su zvonici sarajevske katedrale, za usporedbu, visoki 43,2 metra).

⁵⁴ Cepelićevu dojmjenost neporočnošću stanovništva Bosanske Posavine može se razumjeti uzme li se u obzir posve nepovoljno stanje u njegovu zavičaju. Prema tadašnjemu općem dojmu, broj raznovrsnih zločina, napose obiteljskih, kao i opća poročnost stanovništva (alkoholizam, razbludnost, pretjerana rastrošnost) na području Đakovštine bili su tih godina u zabrinjavajućem porastu. Karakteristično je u tom smislu svjedočanstvo punitovačkoga župnika Stjepan Bunjika koji je, povodom jednoga slučaja višestrukoga umorstva, predlagao čak i uvođenje prijekoga suda kao mjere koja bi jedina mogla ublažiti stopu zločina. Tužitelj u istom sudskom slučaju je istaknuo – ponešto, dakako, i pretjerujući – da se stanovništvo Đakovštine uslijed zločina “decimira”, odnosno da “polo ljudi umire od noža, a pola sagnjije u Mitrovici”. “Odgoj naroda”, *Jutarnji list* (Zagreb), god. II., br. 315 (15. III. 1913), 1; “Sudnica”, *Jutarnji list* (Zagreb), god. II., br. 315 (15. III. 1913), 1.

⁵⁵ Pajo Kujundžić (Subotica, 1859. – Subotica, 1915.), svećenik. Od 1885. bio je vjeroučitelj u Subotici. Bio je suradnik preporoditelja bačkih Hrvata Ivana Antunovića te se i sâm istaknuo kao borac za prava i nacionalno osvješćivanje bunjevačkih Hrvata. Uredivao je kalendar *Bunjevačka Danica*. Osječka *Hrvatska obrana* donijela je topao nekrolog Kujundžiću (“Pop Pajo Kulundžić”, br. 248, 20. X. 1915., 2.-3.) koji je najvjerojatnije potekao iz Cepelićeva pera, tim prije što se u tom tekstu kao i u rukopisu koji ovdje objavljujemo Kujundžićevo prezime netočno navodi kao Kulundžić.

⁵⁶ Lajčo (Ljudevit) Budanović (Bajmok, 27. III. 1873. – Subotica, 16. III. 1958.), biskup i pisac. Od 1912. do 1919. bio je župnik u Bačkom Brijegu (Beregu). Ante Sekulić, “Lajčo (Ljudevit) Budanović”, *HBL*, sv. 2 (Zagreb, 1989), 425-426.

⁵⁷ Milko Cepelić, “Tri dana med Bunjevcima i Šokcima”, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za prostu godinu 1914.*, 31 (1914), 55-74.

⁵⁸ U ovomu se slučaju nameće još jedna usporedba Cepelića s Josipom Lovretićem koji je u svojoj borbi protiv gradanskoga načina odijevanja išao dotle da je svojim župljanima branio

terinsku riječ svoju, ipak je kalendar pokle je već bio rasprodan plijenjen od oblasti po bunjevačko-šokačkim kućama i svijet citiran⁵⁹ sudu. Tolika sloboda i jednakost vlada u Ugarskoj, kada se radi o Slavenima. Niti im već kalendara priuštavaju niti i jedne škole za njih 250.000 daju; dočim kod nas 10 Madjara u selu moraju imati svoju mađarsku školu.⁶⁰

O imenu Marijinu (12. IX. 1912. i 1913.) našao sam se na prošteništu u Judu kraj Šikloša.⁶¹ Predičio sam tamo i dijelio Hrvatima i Šokcima religiozne knjige i molitvenike, ali mi toga više neće biti moguće činiti, jer sam već tada stajao pod nadzorom i uzet na rovaš.⁶² I kod tamošnjega našega naroda vidio sam krasnih radnja, a one izpod Pečuha (Salante, Pogana, Nemetha, Semelja, Sotara⁶³ i dr.) nose tragove sličnosti s radnjama toliškoga kraja, pa se taj puk još i danas nazivlje "Bošnjacima".⁶⁴ O toj našoj izoliranoj grani napisao sam godine 1913., mislim listopada, u osječkoj "Obrani" odujli članak te pozvao osječke rodoljube, da pripaze na taj naš njima toli blizi ogranak. Ali je moj vapaj bio glas vapijućega u pustinji. Šteta je, što mene počam od veljače 1913. pritište ljuta boljetica, koja me evo sa 62 godine načinila nemoćnim starcem, inače ne bi ta naša braća stajala osamljena, osobito sada, gdje im se već od pet godina ni u samoj početnoj pučkoj školi ne daje više u materinskom jeziku

dolazak na vjenčanje, krštenje i slične svečane prilike ako ne bi bili u narodnom odijelu. Martin Grgurovac, "Život i djelo Josipa Lovretića (Prilog za monografsku studiju)", *Županjski zbornik* 8 (1984), 46.

⁵⁹ U značenju "prijavljivan".

⁶⁰ Cepelić podrazumijeva djelovanje mađarskoga Julijanskog društva koje je pod okriljem prosvjetnih ciljeva nastojalo djelovati u smjeru širenja mađarske nacionalne i državne ideje. Upravo tih godina Društvo je u Slavoniji stvaralo raširenu mrežu škola namijenjenih djeci mađarskih doseljenika u Slavoniju, ali i djeci drugih narodnosti kojima su te škole zbog svoje uređenosti mogle biti primamljive. Josip Gujaš, "Nacionalna obrana" Mađara u Slavoniji na prijelomu XIX. i XX. st. u okviru "Slavonske akcije", *Historijski zbornik XXIII-XXIV* (1970-71), 45-96.

⁶¹ Máriagyűd (do 1934. samo Gyűd; hrv. Jud ili Đud), jedno od najvećih mađarskih marijanskih svetišta čija tradicija seže u srednji vijek. Napose omiljeno mjesto hodočašća baranjskih Hrvata. Od 1977. dio grada Siklósa (Šikloš).

⁶² "Uzeti nekoga na rovaš" – zamjeriti se komu, uzeti koga "na zub". Izvorno, rovaš je bio drveni štapić ili daščica na kojoj se urezivao tekst.

⁶³ Salanta (mađ. Szalánta), Pogan (mađ. Pogány), Nijemet (mađ. Németi, od 1917. dio Salante) i Semelj (mađ. Szemely) sela su u okolici Pečuha s tradicionalno brojnom hrvatskom zajednicom, danas uvelike pomadarenom. O mjestu s imenom Sotar nemam saznanja.

⁶⁴ Na Cepelića je značajno utjecao njegov prerano preminuli suvremenik, također svećenik Nikola Tordinac (Đakovo, 1858. – Đakovo, 1888.). Tordinac je u Pečuhu imao rodbinu te se i stoga zanimao za tamošnje Hrvate o kojima je podosta i pisao. Posthumno mu je objavljen rukopis *Hrvatski narodni običaji, pjesme i pripovijetke iz Pečuha i okolice* (Pečuh 1986, drugo izdanje Đakovo – Pečuh 2010.). Cepelićevo zanimanje za Hrvate u okolici Pečuha potječe upravo od Tordinca. Krešimir Pavić, "Đakovački književni krug oko biskupa Strossmayera", *Đakovački vezovi. Prigodna revija* (Đakovo, 1979), 12.

Boga moliti... Ali možda će dragi Bog dati, pak će se i tom puku roditi ili naći novi mladji prijatelj, koji će imati srca i odvažnosti za puk i znati vršiti svoju vjersku i narodnu dužnost.

Na literarnom polju nisam mnogo radio. Rekao sam već, da sam bio i kao biskupov tajnik, a još više kao župnik – dekan u velike zaposlen zvaničnim poslovima, a figurant i površan nisam nigda ni u čem bio. Tragovi toga moga rada vide se i u biskupskom arhivu, a još više na župi, osobito na crkvama i grobljima. Ipak sam pisao, koliko sam mogao i koliko su me na to prilike tjerale. Sitnije stvari, osobito koje se ticale pokojnoga biskupa kao i nekrologe naših prepoznika te nekijh znamenitijih lica, pisao sam u dijecezanskom “Glasniku”, u “Obzoru”, pako nešto u “Srijemskom Hrvatu”, “Osječkom Branislavu” pak “Obrani” razne dopise i članke političkog sadržaja. Za svetojeronimsku “Danicu” opisao sam godine 1885. unutarnjost stolne crkve đakovačke, a godine 1897. u istoj “Danici” napisao crtice o Đakovu. Iza prve jubilarne izložbe našega gospodarskoga društva (godine 1891.) u Zagrebu napisao sam za Iblerovo izložbeno djelo članak o tekstilijama svih naših osam županija, kako sam ih na izložbi vidio i proučio.⁶⁵ Studija je vrlo važna, kad bi se na nju kao na putokaz trebali osvrtni svi ljubitelji toga našega narodnoga blaga. Godine 1900. napisao sam za bosansku biskupovu “Spomen-knjigu” članak o đakovačkoj stolnoj crkvi,⁶⁶ a za Matičinu “Neven cvijeće iz Hrvatskih i Slovenskih Dubrava” članak o tkivu i vezivu u đakovačkom kraju.⁶⁷ Godine 1903. izdao sam o svome trošku prvu knjigu “Hrvatskih junačkih narodnih pjesama” od pjevača Perkana Karivana, pjevača fra Grge Martića.⁶⁸ Druga knjiga je ostala u rukopisu, jer od prve ma da su pjesme upravo lijepe po sudu profesora slavistike u Grazu dra. Mucka⁶⁹ – nisam ni 100 komada rasprodao. Od godine 1900. do 1904. pisao sam u društvu s tada semeljačkim župnikom Matijom Pavićem ogromno djelo o životu i djelovanju Velikoga našega biskupa J. J. Strossmayera. Veća polovina knjige je potekla iz moga pera. Uvod t. j.

⁶⁵ Janko Ibler, *Gospodarsko-šumarska jubilarna izložba Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva u Zagrebu godine 1891.* (Zagreb, 1892), 193-216.

⁶⁶ Milko Cepelić, “Stolna crkva u Djakovu”, u: *Spomen-knjiga iz Bosne*, ur. Ivan Šarić (Zagreb, 1901), 197-227.

⁶⁷ Cepelić netočno navodi naslov knjige koja se zapravo zove *Spomen-cvijeće iz hrvatskih i slovenskih dubrava* (Matica hrvatska, Zagreb 1900.). Cepelićev prilog “Biskup Strossmayer u narodu. Narodno tkivo i vezivo” obaseže stranice 99-115.

⁶⁸ Guslara Perkana Karivana Pavića Cepelić je ugostio u svom domu te zapisao njegove pjesme. Babić, “Život i rad”, 34.

⁶⁹ Pretpostavljam da bi posrijedi mogao biti lužičkosrpski jezikoslovac, etnograf i pjesnik Arnošt Muka, odnosno Karl Ernst Mucke (Wulki Wosyk, njem. Grosshänchen, 10. III. 1854. – Budyšin, njem. Bautzen, 10. X. 1932.) koji, međutim, nije djelovao u Grazu. Arnošt Muka je u Leipzigu završio studij teologije, klasične filologije i slavistike, a od 1896. godine bio je član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Strossmayerovi predšastnici na stolici bosansko-sriemskoj napisao je Matija Pavić. Isto tako i cio I. dio o biskupovanju Strossmayerovu izuzam tri poglavlja, naime: Mladost biskupova, stolna crkva u Đakovu i Crkve u biskupiji, koja sam poglavlja ja napisao. Drugi dio Biskup u javnom životu hrvatskoga naroda i "Slavenstva" posve je iz moga pera, izuzam dva poglavlja: "Biskup i puk" te "Narod hvali biskupu", koja je napisao Pavić. Isto je tako i treći dio "Biskup kao vlastelin" samo moja radnja, dočim je zaglavak napisao Pavić. Na toj sam knjigi mnogo noći radio, jer su me danju zaokupljali poslovi župe. Radnja je sva savjestna, a poglavlje "Biskup i Slavenstvo" radio sam najdulje i sa osobitom ljubavi. Na tom djelu mnogi su mi čestitali, osobito kanonik-akademik dr. Franjo Iveković⁷⁰ i dr. Iva Zahar. Mnogi su mi opet prijatelji zamjerali, što sam u političkom dijelu onoliko štedio dra. Antu Starčevića, koji nikada nije rekao: Šta bi se u pojedinom slučaju imalo učiniti... i uobće: Kako će i kojim načinom Hrvatska doći do ujedinjenja i svoje slobode. Akademiji sam spremio nekoliko manjih priloga, za njen "Zbornik narod. običaja", a posljednja književna radnja mi je bila "Opis stolne crkve đakovačke" (1915.) namijenjen pobožnom hrvatskom puku. Još kanim mimo ovoga kataloga napisati djelce o našim narodnim ćilimima đakovačkog kraja i spasiti tako recepte bojadisanja vune kako ju je naš puk do prije 20 godina bojadisao.⁷¹ To dakako istom onda, ako mi dragi Bog pokloni barem godinu – dvije života i zdravlja.

Spomenuti mi je još – ne radi vlastite hvale, nego radi toga da se znade, na što sam još svoje vrijeme trošio – da sam se u velike bavio s predičenjem tako, da je bilo dana, kada sam kao župnik a još više kao dekan po tri pače i po četiri predike rekao, tako da je toga – mimo vjenčanja, pri kojem sam svakom govorio, na godinu izašlo do 100 potpunih predika. Osim toga bio sam povjerenikom "Matice Hrvatske" ravno 33 godine, a društva Sv. Jeronim 16 godina. A koliki je to posao sabirati i moljakati članove, pak razaslati knjige, da ih svatko podpune primi, znati će samo onaj, koji je imao s time posla. A ja sam bio raširitelj skoro svake knjige naše po Đakovu i po okolici, jer su se pisci iz Zagreba, iz Zadra i Sarajeva redovito na mene obraćali. To me je sve naravno stajalo mnogo truda, vremena, a i troška. Matica me je od svoje strane u znak priznanja imenovala svojim počastnim članom, a Akademija mi šalje besplatno sve svoje publikacije. Upravo tako, kao širitelj knjiga, i prosvjete Hrvatske bio sam na svoj način zaposlen skoro i oko svake narodne slave

⁷⁰ Franjo Iveković (Klanjec, 1834. – Zagreb, 1914.), svećenik, jezikoslovac i sveučilišni profesor. Bio je suosnivač Društva sv. Jeronima. Ivo Pranjković i Redakcija, "Franjo Iveković", *HBL*, sv. 6 (Zagreb, 2004), 176-177.

⁷¹ Ove naumljene radnje Cepelić, koliko je poznato, nije uspio dovršiti. Kod interesa za narodne načine bojenja tkanina nazire se utjecaj Izidora Kršnjavog koji je zabilježio i u svojim *Listovima iz Slavonije*, objavljenima 1881.-1882., objavio veći broj recepata za izradu boja i bojenje.

naše. Prijatelji su znali, da ako sam ja u dotičnom kolu, da stvar ne će zapeti, nego lijepo uspjeti.

Priznati mi je, da sam i ja imao svoje vrsti športa, koji mi je bio najugodnijom zabavom, a to je proučavanje i hvatanje leptira. Ljubav za leptire udahnuo mi je još u I. gimnazijalnom razredu profesor i ravnatelj Živko Vukasović otac naših prirodoslovaca; i ta će me ljubav isto sa smrću ostaviti. Ja leptire Slavonije poznajem u sve tančine, navlastito način njihova lijeta, kao i na kojima se mjestima te u koje doba dana nalaze. Dobar dio odhranjivao sam ih od gusjenica. Do sada sam ih izpoklanjao 34 povećé kutije, med njima 7 našem zemaljskom zoološkom muzeju; do 1500 komada su mi vaši izgrizli. Velikom mi je utjehom, što sam upravo ja bio povodom (godine 1884.), da se je i naš čuveni komičar Arnušt Grund⁷² posvetio leptirima te dotjerao do učenjaka – specijaliste u tom pogledu. Jedino žalim, što sam bio toliko okupiran svojim staližkim poslovima, te nisam dospio pisati o leptirima, na što su me živo nagovarali pok. Spiro Brusina⁷³ i profesor dr. August Langhoffer.⁷⁴ Uz leptire bila mi je zabavom lektira historijskih geografskih i botaničkih knjiga, pak sam u tim predmetima bio – što no riječ – kod kuće, te se je u biskupovoj kući u tim strukama vazda na mene ogledavalo.

O mom rodnom mjestu Vuki napisao sam u školskoj “Spomenici” vučanskoj dosta obširnu povijest njegovu i dokazao, da je novo selo Vuka naseljeno srpnja 1754. na pragu staroga Križarskoga (Ivanita) (Kloštra de Dopsa – da Dapsa – Dopsina).

A sada još dvije tri o tome, kako sam ja došao do sabiranja našega narodnog veziva. Ja sam još kao dječarac najviše volio otarke (peškire-ručnike) t. j. njihove lijepe utkane krajeve. Kada bi koja ručkonoša ili užinarka nosila na glavi korpu s jelom težacima, koscima ili žeteocima u polje, bila bi korpa vazda pokrivena otarkom, kome bi krajevi otraga visjeli; pa ako su krajevi bili lijepo utkani, to bih ja daleko za njom trčao, da se nagleđem lijepoga otarka. Isto su me tako u svatovima najviše zanimali otarci s kojima bi mlada darivala kumove, djeverove i mladoženjinu svojtu; a ne manje i oni, koje bi majka ili

⁷² Arnošt (Arnušt) Grund (Prag, 1866. – Zagreb, 1929.), glumac, pjevač, redatelj, entomolog, filatelist, “pionir hrvatske lepidopterologije”. Bio je i scenarist prvoga hrvatskog igranog filma *Brcko u Zagrebu*. O njemu više u: Željka Čavka i Redakcija, “Arnušt Grund”, *HBL*, sv. 5 (Zagreb, 2002), 268-269.

⁷³ Spiridon Brusina (Zadar, 1845. – Zagreb, 1908.), zoolog. Organizirao je samostalni Zoološki odsjek u okviru Narodnoga zemaljskog muzeja. God 1876. do 1901. bio je ravnatelj Zoološkog muzeja i stvorio je od njega modernu prirodoznanstvenu ustanovu. Josip Balabanić, “Spiridon Brusina”, *HBL*, sv. 2 (Zagreb, 1989), 390-391.

⁷⁴ August Langhoffer (Kizács kraj Novoga Sada, 1861. – Zagreb, 1940.), zoolog i entomolog. Naslijedio je Spiridona Brusinu na mjestu ravnatelja Zoologijskoga odjela Hrvatskoga narodnog muzeja.

seja ovjesila o crkveni križ svoga miloga i dragoga pokojnika, pače među tima je znalo biti najljepših i najskupocjenih otaraka, jer su se takovi kroz pol stoljeća i dulje znali čuvati u sanduku namijenjeni ovom ili onom pokojniku. Tako sam ja već kao gimnazijalac, a pogotovo kao klerik, znao imati po koji lijepi otarak svojine i s njime pokrivati svoju malu biblioteku. Ta imali su moji na Vuki dosta kuma iz prvih kuća sela. Kada sam kao mladi svećenik došao u biskupski dvor, zatekao sam tamo slikare Seitze,⁷⁵ koji su također u velike cijenili naše seljačke radnje, a pogotovo ih je cijenio mladi slikar – pomoćnik, moj prijatelj Franjo Cremer, rođeni Düsseldorfčanin († 8. XII. 1908.).⁷⁶ To je bila za mene prva pobuda, da sam počeo intenzivnije skupljati lijepe otarke i šarene tikvice, pak s njima darivati umjetnike. A potakao me na sakupljanje tih narodnih radnja i g. dr. Iso Kršnjavi⁷⁷ kada je odpremao galeriju slika u Zagreb.⁷⁸ Iza toga je slijedilo moje posoblje, na vlastito pokrivači po trpezama i krevetu, sve u narodu rađeno. Kada je godine 1891. bila u Zagrebu jubilarna izložba našega “Gospodarskoga društva”, onda su me nagovarali prijatelji, da i ja svoju malenu zbirku tamo pošaljem. Poslušao sam ih i zbirka je proizvela udivljenje. Od onda sam dosta malo sabrao, jer sam kao župnik-dekan, kako već toliko puta rečeno, bio prenatrpan poslovima. A bila bi zbirka barem tri puta veća, da ja nisam mnogo toga izpoklanjao; navlastito Francuzima starije prekrasne ćilime, a našem opet otmenijem svijetu razna veziva i otarke, a sve to u želji i nakani, da upoznađu rijetku vještinu i ukus naših seljakinja, da je upoznav zavole, i uđome tako po svojim sobama to lijepo blago naroda našega. Pa mislim, da sam u tome dosta i uspio. Nego toga će blaga kraj inih tolikih vezača prostoga puka nestati, ako vlada još u zadnji čas i opet ne uvede u sve naše škole (dakako za žensku mladež) narodno vezivo, navlastito “Pisanac”, “Provlaknicu” te “Rasplitanje i zubranje”, kako je to bilo sve do dovede predstojnikovanja g. dra. Ise Kršnjavoga, koji je nasuprot svemu našem očekivanju te poslove dokinuo, a uveo u škole štrikanje (pletenje i heklanje,

⁷⁵ Seitzovi – otac Aleksander Maximilian (München, 1811. – Rim, 1888.) i sin Ludovico (Ludwig) Seitz (Rim, 1844. – Rim, 1908.) – bili su slikari koje je biskup Strossmayer angažirao na oslikavanju đakovačke katedrale. O njima više u: Dragan Damjanović, *Đakovačka katedrala* (Zagreb, 2009), 317. i dalje.

⁷⁶ Franz Gerhard Cremer (Düsseldorf, 1845. – Düsseldorf, 1908.), slikar. Učenik slikara Ludovica Seitz koji ga je bio poveo u Đakovo kako bi mu pomogao u oslikavanju freski u đakovačkoj katedrali. Po povratku u Njemačku predavao u Düsseldorfu na tamošnjoj akademiji. O njemu više u: Damjanović, *Đakovačka katedrala*, 331.

⁷⁷ Izidor Kršnjavi (Našice, 1845. – Zagreb, 1927.), povjesničar umjetnosti, slikar i političar. Do 1884. bio je blizak suradnik biskupa Strossmayera, a tad se priklonio banu Khuen-Héderváryju. Kao član “mađaronske” Narodne stranke bio je biran za zastupnika u Saboru, a od 1891. do 1896. obnašao je dužnost predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu. Olga Maruševski, *Iso Kršnjavi kao graditelj – Izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih spomenika u Hrvatskoj* (Zagreb, 2009).

⁷⁸ Strossmayerova zbirka slika bila je prenesena iz Đakova u Zagreb u ljeto 1883. godine.

kačkanje)⁷⁹ i tako podsjekao prvu klicu narodnom našem vezivu. A ipak mora kao umjetnik priznati, da kačkanje prema zubrancu (kericama) stoji kao jedan prema sto. Ta eno sav se otmeniji ženski svijet Beča, Berlina, Pariza divi različnim radnjama naše Dalmacije.

- - -

Po dužnosti svo⁸⁰

⁷⁹ O ovoj Kršnjavijevoj odredbi Cepelić piše na drugom mjestu: “Ta se općenita industrija sa stanovite strane željela i u pogledu naših tekstilnih radnja; pa kada se vidjelo, da do toga ne će tako lako doći, da tkivo i vezivo naše ne će i ne može biti izvorom općenitih prihoda i trgovine, onda se početkom 90-ih godina prošloga vijeka dokinulo u pučkim našim školama vezivo pisanca i provlaknice (pozlatinskoga veziva), a uvelo štrikanje i heklanje (kačkanje) pozajmljeno od Nijemaca, koji su od nas prije 400 godina po Hansu Holbeinu pozajmili, a zatim prisvojili naš divni pisanac. Posljedica dotične visoke naredbe po naš je hrvatski narod vrlo štetna, jer se u mnogim i mnogim našim selima, gdje i nema naseljenika, a osobito gdje ih ima, stao zamjenjivati lijepi i ukusni rasplit i priplit čipkama (kačkanje), a veziva, navlastito finijega, na žalost stalo je sve više i više nestajati.” Milko Cepelić, *Sijmo opet lan i konoplju* (Osijek, 1917), 36.

⁸⁰ Cepelićev se rukopis na ovom mjestu završava.

Summary

MILKO CEPELIĆ IN THE LIGHT OF AN UNKNOWN MANUSCRIPT OF HIS

The Đakovo priest, historian and ethnographer Milko Cepelić (Vuka, 1853 – Đakovo, 1920) left an impressive trace in the past of Croatian policy, ethnography and historiography. His ethnographic work has to date been best elaborated by research; the political and journalist part of his many activities remains to this day insufficiently explored. In this paper Cepelić and his work are examined in the light of a manuscript privately owned by Cepelić's distant relatives, so far unknown to the wider public. The manuscript originates in 1916 as an introductory part of the catalogue of Cepelić's textile collection, since 1920 kept along with the catalogue in the Zagreb Ethnographic Museum. The text, containing valuable autobiographic data, significantly supplements the understanding of all activities, in particular the political activities, of this estimable Croat. The introductory study, along with notes supplementing the manuscript, offers an insight into a broader historical frame; particular attention is paid to Cepelić's political profile. The published manuscript presents Cepelić as a true patriot whose passion for the most part of his life was politics; he continually followed the political path of Josip Juraj Strossmayer whom he respected immensely. In that context it is no surprise that his political passivity in many respects coincided with the death of bishop Strossmayer, i.e. with fundamental changes shaking the Croatian political scene at the beginning of the century.

(Prijevod sažetka: Mica Orban Kljajić)

Key words: Milko Cepelić, Croatian ethnography, Đakovo, bishop Josip Juraj Strossmayer, Croat-Serb Coalition, *Obzor* (newspaper)